

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه ملایر

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی

عنوان

نشانه شناسی نوین و کاربردهای آن در محیطهای تربیتی

استاد راهنما:

دکتر علی ایمان زاده

استاد مشاور:

دکتر پیمان رجیبی

به وسیله:

رضا کریمی کسبی

دی ماه ۱۳۹۳

به نام خدا

نشانه شناسی نوین و کاربرد های آن در محیطهای تربیتی

به وسیله:

رضا کریمی کسبی

پایان نامه

ارایه شده به تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی

از فعالیتهای لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی:

تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی

از دانشگاه ملایر

ارزیابی و تأیید شده توسط کمیته پایان نامه با درجه:

.....دکتر علی ایمان زاده ، استاد یار. فلسفه تعلیم و تربیت (استاد راهنما).....

.....دکتر پیمان رجبی ، استاد یار. آموزش زبان انگلیسی (استاد مشاور).....

.....دکتر هدایت الله اعتمادی زاده، استاد یار. برنامه ریزی درسی (داور داخلی).....

.....دکتر احمد ساحشوری ، استاد یار. فلسفه تعلیم و تربیت (داور خارجی).....

.....دکتر سعید اریان پوران ، روانشناسی (نماینده تحصیلات تکمیلی).....

تقديم به همسر

و تنها دخترم

سپاسگزاری

اکنون که با عنایت و لطف پروردگار مهربان توانستم انجام این پژوهش را به اتمام برسانم بر خود لازم می دانم که از تمامی عزیزانی که مرا در انجام این امر یاری نمودند، سپاسگزاری کنم. چرا که این امر میسر نبود مگر با کمک و یاری این عزیزان. در ابتدا از آقای دکترعلی ایمان زاده تشکر می کنم که به عنوان استاد راهنما و معلم زندگی ام، در انجام این پژوهش مرا بسیار یاری نمودند. و مرا رهین کرامت علمی خود نمودند. همچنین از آقای دکتر پیمان رجبی تشکر می کنم که به عنوان استاد مشاور از نظراتشان استفاده نمودم. از اساتید محترم گروه تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش که از وجود پربرکتشان بهره ها گرفته و توشه علم و ادب اندوختن نهایت قدردانی و سپاس را می نمایم.

و با تشکر ویژه از همسرم و دیگر عزیزانی که با نظرات و کمکهای ارزشمندشان به نوعی اینجانب را در به انجام رساندن این پژوهش یاری نمودند. سرافرازی و کمال موفقیت را برای تمامی این عزیزان از خداوند بزرگ خواستارم.

نام خانوادگی دانشجو: کریمی کسبی	نام: رضا
عنوان پایان نامه: نشانه شناسی نوین و کاربردهای آن در محیطهای تربیتی	
استاد راهنما: دکتر علی ایمان زاده استاد مشاور: دکتر پیمان رجبی	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد رشته: علوم تربیتی گرایش: تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه ملایر-گروه: علوم تربیتی تاریخ فارغ التحصیلی: دی ماه ۹۳ تعداد صفحات: ۱۶۱	
کلید واژه: نشانه، نشانه شناسی، محیط تربیتی	

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی کاربردهای نشانه شناسی نوین در محیطهای تربیتی است، و این پژوهش از نوع کیفی است که ابتداء در این پژوهش تاریخچه نشانه شناسی بیان شد و بعد از آن به تعریف نشانه و نشانه شناسی از دیدگاه نشانه شناسان نوین پرداخته شد. سپس پارادایم های حاکم بر نشانه شناسی و سیر تاریخی آن از دیدگاه پیرس به عنوان نماینده عملگرایی، سوسور به عنوان نماینده ساختار گرایی و دلوز به عنوان نماینده پسا ساختارگرایی مورد بحث قرار گرفت. و بعد کاربرد نشانه شناسی در محیطهای تربیتی (نقش معلم، نوع برنامه درسی، فرایندهای یاد دهی - یاد گیری و روش های پژوهش) از منظر این نشانه شناسان استنباط شد. از پژوهش حاضر این نتیجه بدست آمد که نشانه شناسی در تعلیم و تربیت کاربرد دارد.

کلمات کلیدی: نشانه شناسی / نشانه / محیط تربیتی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول:
۱-۱	مقدمه و بیان مساله.....
۳-۱	۲- طرح مسئله .....
۷-۱	۳- اهمیت و ضرورت پژوهش.....
۱۰-۱	۴- روش پژوهش .....
۱۲-۱	۵- اهداف پژوهش .....
۱۲-۱	۶- سوالات پژوهش .....
۱۳-۱	۷- تعریف واژه ها واصطلاحات .....
	فصل دوم
۱۵-۲	۱- مقدمه .....
۱۵-۲	۲- مطالعات نظری .....
۱۸-۲	۳- تعریف نشانه شناسی.....
۲۲-۲	۴- نشانه.....
۲۳-۲	۱-۴- ویژگیهای نشانه .....
۲۳-۲	۲-۴- انواع نشانه .....
۲۴-۲	۳-۴- مفهوم نشانه از دید نشانه شناسان بر جسته .....
۲۵-۲	۱-۲-۴- مفهوم نشانه از دید اکو .....
۲۷-۲	۲-۲-۴- مفهوم نشانه از دید باختین.....
۲۸-۲	۵- نشانه شناسی و پراگماتیسم .....
۳۱-۲	۱-۵- چارلز سندر پیرس عملگرا.....
۳۲-۲	۲-۵- مبانی نشانه شناسی پیرس .....

۳۹	۲-۵-۳ رابطه نشانه شناسی پیرس با سه مقوله اصل فلسفی او .....
۴۶	۲-۶-۲ نشانه شناسی و ساختار گرایی .....
۵۱	۲-۶-۱ ساختار نشانه از دید سوسور .....
۵۵	۲-۶-۲ دیالکتیک سلب و ایجاب .....
۵۷	۲-۷-۷ پساساختارگرایی .....
۵۸	۲-۷-۱ ژیل دلوز .....
۶۳	۲-۷-۲ دریدا .....
۶۴	۲-۷-۳ اکو .....
۶۵	۲-۸-۸ پیشینه پژوهش .....
۶۶	۲-۸-۱ پژوهش های انجام شده در ایران .....
۶۷	۲-۸-۲ پژوهش های انجام شده در خارج از ایران .....

فصل سوم

۷۲	۳-۱ مقدمه .....
۷۳	۳-۲ نشانه شناسی در طراحی فضاهای آموزشی .....
۷۵	۳-۳ نقش نشانه شناسی در رفع کج فهمی های آموزشی .....
۷۹	۳-۴ کاربرد و نقش نشانه ها در آموزش .....
۸۴	۳-۴-۱ روش دیداری شنیداری .....
۸۵	۳-۴-۲ روش ارتباطی .....
۸۶	۳-۵ نقش نشانه شناسی در آموزش مفاهیم دینی .....
۹۰	۳-۶ کاربرد نشانه شناسی در ارتباط با دروس تربیت معلم .....
۹۳	۳-۷ رویکردهای یاددهی- یادگیری مبتنی بر نشانه شناسی .....
۹۸	۳-۸ نقش معلم .....
۱۰۲	۳-۸-۱ برنامه درسی بلاغی .....
۱۰۵	۳-۹ مقایسه آموزش سنتی و بلاغی .....
۱۰۷	۳-۱۰ شرایط جایگزین برای آموزش سنتی .....

۱۰۹ ..... فصل ۱۱-۳ خلاصه فصل

فصل چهارم

۱۱۲ ..... ۱-۴ مقدمه

۱۱۲ ..... ۲-۴ پاسخ به سوال اول

۱۱۴ ..... ۱-۲-۴ معرفت شناسی عملگرا

۱۱۴ ..... ۲-۲-۳ روش حل مسئله

۱۱۵ ..... ۳-۴ ساختارگرایی

۱۱۷ ..... ۱-۳-۴ زبان به مثابه نظامی ساختاری

۱۲۲ ..... ۴-۴ پساساختارگرایی

۱۲۶ ..... ۵-۴ پاسخ به سوال دوم

۱۲۷ ..... ۶-۴ پاسخ به سوال سوم

۱۳۱ ..... ۷-۴ روشهای پژوهش

فصل پنجم

۱۳۵ ..... ۱-۵ مقدمه

۱۳۶ ..... ۲-۵ نتیجه گیری

۱۴۳ ..... ۳-۵ پیشنهادات

۱۴۵ ..... ۴-۵ محدودیت های پژوهش

۱۴۶ ..... ۶-۵ منابع

فصل اول

کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه و بیان مسأله

علم نشانه شناسی برای اولین بار در علوم انسانی در اواخر قرن نوزدهم بکار رفت . اما قبلا در علم پزشکی به عنوان شناسایی نشانه های بیماری بکار رفته است .بنابراین اموری هستند که نشانه هستند اما باید نشانه چیزی باشند، یعنی در حقیقت نشانه یک دال است که بر یک مدلول دلالت می کند یعنی همیشه یک رابطه دلالت بر قرار است و نمی شود نشانه ای باشد که رابطه دلالت نداشته باشد.

زبان بیش از هر چیزی نظامی از نشانه هاست. به این ترتیب می توان دانشی را در نظر گرفت که به بررسی نقشها و زندگی جامعه می پردازد .نشانه شناسی مشخص می کند که نشانه ها از چه تشکیل شده اند و چه قوانینی بر انها حاکم است .(انصاری ، ۱۳۸۷) بنابراین در تعریف نشانه شناسی می توان گفت ، نشانه شناسی علمی است که به تولید معنی در جامعه می پردازد ، از این رو نشانه شناسی به یک اندازه به مسئله فرایندهای دلالت و ارتباط یعنی به مطالعه شیوه های تولید و مبادله معنی می پردازد.(انصاری، ۱۳۸۷) بنابراین می توان حوزه بسیار وسیعی را برای نشانه شناسی در نظر گرفت ، از جمله - هنر ، موسیقی ، معماری ، آشپزی ، آداب و رسوم ، مد ، ادبیات ، واموزش یعنی بیشتر رشته های علوم انسانی را در بر می گیرد .

علم نشانه شناسی با بررسی نشانه ها کمک میکند تا افراد دنیای اطراف خود را بواسطه نشانه ها بهتر بشناسند و کمک می کند تا نظامهای نشانه ای رمز گذاری و رمزگشایی شوند و افراد را قادر می سازد تا از رهگذر این نشانه ها با جهان اطراف خود ارتباط برقرار کنند . (حسین یزدی ، ۱۳۹۲) بنابراین آموزش خصوصا آموزش زبان که تا حدود زیادی بر ارتباط متقابل استوار است می تواند از این علم کمک زیادی بگیرد . نشانه شناسی از دانشهایی است که تاثیر زیادی در مطالعات زبانی و زبان شناسی داشته است.

پژوهش حاضر بر آن است که نظرات سوسور، پیرس و دلوز را به عنوان پدران علم نشانه شناسی نوین بررسی و مطالعه نماید و پیامدهای آن را بر تعلیم و تربیت مورد بررسی قرار دهد.

۱-۲ طرح مسئله:

نشانه شناسی دیدگاه وسیعی برای فهم ذات معانی، شناخت، فرهنگ، رفتار و خود زندگی فراهم می کند... و هر پژوهشی ناگزیر از انتخاب است. (دبورال^۱، ۱۹۹۵) نشانه شناسی با هر چیزی که بتواند یک نشانه باشد سرو کار دارد. از قبیل اشکال، اصوات، تصاویر و حتی نقشه ها و علائم راهنمایی و رانندگی. و در بیشتر رشته ها از هنر و سیاست گرفته تا ادبیات و نمایش و آموزش و پرورش دستی دارد. بنا بر این پرداختن به همه این گستره بطور کامل امکان پذیر نمی باشد و پژوهش های انجام شده به بخشی از این امور می پردازند. بنابر این خلاء پژوهشی جامع در زمینه نشانه شناسی نوین و کاربردهای آن در تعلیم و تربیت به شدت احساس می شود. و این سوال مطرح می شود نشانه شناسی چه کار بردهایی در تعلیم و تربیت دارد و آموزش و پرورش چه بهره هایی از این علم می تواند ببرد؟ پژوهش حاضر تلاشی است تا به این مهم پاسخ گوید چون همانطور که گفته شد پژوهش هایی که تا کنون انجام شده تنها به تبیین نظریات پرداخته اند.

نشانه شناسی به عنوان یک علم چند رشته ای التفات خاصی به مسائل مربوط به ارتباط و معنا، به آن صورتی که آنها در نظامهای نشانه ای مختلف پدیدار می گردند، دارد. نشانه شناسی معمولاً یک زمینه فرا رشته ای تلقی می گردد که از گرایشها و رویکردهای گوناگون و تعاریف فلسفی مختلف یک موضوع مشخص تاثیر پذیرفته است. اما این طرز تلقی نمی تواند صد درصد درست باشد. موضوع یک تحقیق نشانه شناسی لازم نیست چیز خاصی باشد: یک بنا، یک مد، یک متن ادبی، یک اسطوره، یک نقاشی و یا یک فیلم. هر چیزی که در قالب یک نظام نشانه ای (که بر اساس کدها و قراردادهای اجتماعی و یا فرایند

---

^۱ Deborah I smith

های دلالت طبقه بندی می گردد) باشد می تواند موضوع یک تحقیق نشانه شناختی قرار بگیرد. (ایمان زاده، ۱۳۹۰)

اگر فلسفه تعلیم و تربیت پیرس و بخصوص نشانه شناسی پیرسی به خوبی درک شود می تواند معیاری برای توسعه یادگیری فعال در کلاس درس ارائه دهد. (لیسکا، ۲۰۱۳) در دنیای رو به توسعه امروز هر چه به اطراف خود نگاه می کنیم نشانه ای می بینیم و رابطه مدلولیتی را در می یابیم و این امر باعث می شود که به این نکته تأمل کنیم که نشانه شناسی چه نقشی در آموزش و محیطهای تربیتی می تواند ایفا کند؟ بنابراین مطالعه و تحلیل نظریات افرادی چون پیرس و سوسور و دولوز که به پدر نشانه شناسی شهره اند بیش از پیش ضرورت دارد.

اغلب نشانه شناسی به عنوان مطالعه نشانه ها تعریف میشود اما کدام نشانه ها؟ نشانه بخشی از سیستم نشانه ها است. نشانه ها نمی توانند به شکل مجزا وجود داشته باشند بلکه باید در یک سیستم نشانه در نظر گرفته شوند. (پیکارینن، ۲۰۱۳)

در بحث نشانه شناسی، ایتو از بیونشانه شناسی یاد می کند و آن را اینگونه تعریف می کند: نشانه ها تنها در محیط موجودات زنده وجود دارند و به عبارت دیگر اساس زندگی را تشکیل می دهند. به پیشنهاد من نشانه شناسی هنگام ترجمه نظریات تربیتی قدیمی در قالبی نو مفید خواهند بود (ایتو، ۲۰۱۳)

در گذشته نشانه^۱ در نشانه شناسی پزشکی به کار رفته است و در مقابل یا در ارتباط با علامت^۲ بکار رفته است در آن زمان از نشانه شناسی نرم یعنی آنچه که بیمار به دکتر اطلاعات می دهد (مثلا قفسه سینه ام درد دارد) و نشانه شناسی سخت یعنی آنچه که دکتر خود بوسیله احساسات یا اشعه ایکس یا هر وسیله دیگری دریافت میکرد سخن رفته است. (سی بوک، ۱۹۹۴)

فلاسفه قرن بیستم نوکانتی این دو نشانه را متعلق به دو دنیای متفاوت می دانستند. آنها نشانه نرم را متعلق به دنیای فیزیکی و نشانه سخت را متعلق به دنیای معانی انسانها می دانند در

---

sign^۱
symptom^۲

حالی که بسیاری میان آنها تفاوت قائل نمی شوند (پیرس، ۱۸۹۷). پیرس نشانه را اینگونه روشن می سازد "چیزی که برای کسی در جهتی یا میزانی قرار گیرد" (سی بوک، ۱۹۹۴)

تئوری نشانه های پیرس برای سالها ناشناخته باقی ماند البته دسترسی به تئوری نشانه شناسی او بسیار دشوار است چون او در این باره چیزی را به رشته تحریر در نیاورده است. پیرس معتقد بود که انسان و افکارش هم در اساس یک نشانه اند.

یک فکر همچون یک نشانه به دیگر افکار و اشیاء جهان اشاره دارد بطوری که همه چیزهایی را که انعکاس می دهد گذشته اند. او نتیجه میگیرد که در حقیقت هر فکری و اندیشه ای یک نشانه است و به این حقیقت می رسد که زندگی قطاری از اندیشه هاست. و بدین سان اثبات می کند که انسان یک نشانه است. (نوٹ، ۱۹۹۰)

نوٹ می گوید تعلیم و تربیت از منظر نشانه شناسی بر مفاهیم ما از برنامه درسی با در نظر گرفتن معرفت به عنوان یک فرایند نه به عنوان یک ساختار ایستا که باید اموخته و سپس یاد اوری شود، تاثیر می گذارد. او چون تعلیم و تربیت را یک فرایند می داند بنا براین جایگاه آن را در قلب نشانه شناسی می داند (دانسی، ۲۰۱۰)

به اعتقاد سی بوک (۱۹۸۸) علاوه بر اینکه آموزش و پرورش فرایند پردازش اطلاعات است در نشانه شناسی به بررسی مفاهیم بسیار ذهنی و اساسی که پایه های تعلیم و تربیت، ذهن، یادگیری و اطلاعات را تشکیل می دهند، پرداخته می شود. و نشانه شناسی منظری جدید به علم تعلیم و تربیت با افزایش علاقه به امور کلامی و غیر کلامی فراهم می کند.

در مدارس ابتدایی نشانه شناسی نمی تواند به عنوان موضوع درسی قرار گیرد اما می تواند به عنوان یک کمک موثر در یادگیری موضوعات درسی قرار گیرد. ولی در سطوح آموزش عالی نشانه شناسی میتواند به عنوان موضوع درسی به صورت جامع و کامل پرداخته شود. (هامل، ۲۰۱۱). در زمینه آموزش زبان دوم در سه سطح آموزش لغات از طریق نشانه ها و همچنین در آموزش گرامر و معانی، نشانه شناسی کار برد دارد (دنسی، ۲۰۱۰)

جیمز لیزکا به نقل از پیرس بیان میکند که منطق به تنهایی باعث یادگیری نمی شود . بلکه یادگیری باید از طریق مشارکت فعال در پژوهش از نوع خاص و به کار گیری آن در کلاس درس حاصل شود. من معتقدم ما به عنوان معلمان باید تلاش کنیم تا ویژه گیهای درست مشارکت پژوهشی در کلاس را ایجاد کنیم چیزی که تأکید بر درگیر شدن فعال دانش آموزان در امر پژوهش دارد تا اینکه دریافت کننده منفعل اطلاعاتی در باره نتیجه پژوهش باشند. (لیزکا، ۲۰۱۳)

از جمله پژوهشهای کیفی که بورگ و گال به آن اشاره دارند و منطبق با آموزه ها و دیدگاههای ژیل دلوز است، نشانه شناسی است. نشانه شناسی سنت پژوهشی قدرتمندی است که در رشته های مختلف علمی وجود دارد اما تاکنون در تعلیم و تربیت به نحو گسترده مورد استفاده قرار نگرفته است. با این حال به نظر می رسد که نوید درخور توجهی برای تحقیق در تعلیم و تربیت داشته باشد، زیرا پدیده های تربیتی فراوانی وجود دارد که متضمن نظامهای نشانه ای است و برای انتقال اطلاعات مورد استفاده قرار می گیرد و بر موضوع و شیوه یادگیری دانش آموزان تاثیر می گذارد. دلوز تاکید زیادی بر نشانه شناسی و یادگیری از طریق آن دارد. به نظر او یادگیری اصیل، یادگیری از طریق نشانه هاست که ما را از گمراهیهای عادت و فهم عامه به سوی حقایقی که پروست آن را "ذات" و دلوز آن را تفاوت می داند، رهنمون می کند (دلوز، ۲۰۰۰، ص ۴). ما از طریق نظام علائم، پیامها را به یکدیگر و به خود منتقل می کنیم. زبان چنین نظامی است. اما موارد دیگری نیز مانند نمادهای ریاضی، دستگاه علائم موسیقی، تصاویر و اشاره های غیر کلامی وجود دارد. نشانه شناسی مطالعه نظامهای علائم است. بویژه مطالعه این که اشیا چگونه می توانند انتقال دهنده معنا باشند و چگونه نظام علائم به رفتار آدمی مربوط می شود. اهمیت مطالعه علائم با درک این نکته روشن می شود که پیام وجود ندارد، مگر این که به شکل علائم رمزگذاری شود. فرایند رمزگذاری، ماهیت پیامی را که انتقال می یابد، تحت تاثیر قرار می دهد. از این رو برای فهم هر موقعیتی که در آن پیامی رد و بدل می شود (مانند کلاس آموزشی)، لازم است نظام علامتی را که پیامهای مذکور در آن رمزگذاری شده، بشناسیم. به عبارت دیگر این اهمیت دارد که نه تنها آن چه را گفته و نوشته می شود، بلکه این را که چگونه گفته یا نوشته می شود را نیز مورد مطالعه قرار

دهیم. طبق نظر نشانه شناسان پیامها باز نمود واقعیتی عینی نیستند بلکه آنها سازه هایی اجتماعی مبتنی بر استفاده از نظامهای علائم اند. (ایمان زاده، ۱۳۹۰)

سوسور نشانه ها را با کارکرد اجتماعی آنها مورد توجه قرار داد و کلمه سمیولوژی را به منظور بیان « نشانه شناسی» به کاربرد. وی به زبان، به عنوان شاخه یی از نشانه شناسی می نگریست. چنانکه یادآور می شود:

زبان نظامی نشانه ای است که بیانگر اندیشه هاست و از این رو با خط، الفبای کرو لال ها، آیین نمادین، آداب معاشرت، علائم نظامی و غیره قابل مقایسه است. زبان فقط مهم ترین این نظام هاست. پس می توان علمی را طراحی کرد که به بررسی زندگی نشانه ها در دل زندگی اجتماعی پردازد؛ این علم بخشی از روان بخشی از روان شناسی اجتماعی و در نتیجه بخشی از روان شناسی عمومی خواهد بود و ما آن را نشانه شناسی (سمیولوژی) می نامیم (از «سه مه یون» یونانی به معنای « نشانه »).

نشانه شناسی به ما می آموزد که نشانه ها از چه تشکیل شده اند و چه قوانینی بر آنها حاکم اند و از آنجا که این علم هنوز به وجود نیامده است، نمیتوان گفت چه خواهد بود، اما حق حیات دارد و جای آن پیشاپیش مشخص است. زبان شناسی فقط بخشی از این دانش عمومی است و قواعدی را که نشانه شناسی کشف میکند میتوان در مورد زبان شناسی نیز به کار بست. به این ترتیب، زبان شناسی به حوزه ای معین در مجموعه ی پدیده های انسانی تعلق خواهد داشت (گیرو، ۱۳۸۰) بنا بر این چون تعلیم و تربیت بر ارتباط میان دانش آموز و معلم و تعامل بامحیط استوار است، از دید گاه سوسور که به نظام اجتماعی نشانه ها معتقد است می تواند یک نظام نشانه ای باشد.

اکنون همانطور که بیان شد مسئله ای که با آن روبرو هستیم این است که با توجه به اینکه بیش از یکصد سال از بوجود آمدن نشانه شناسی نوین می گذرد چرا در ایران این دانش به اندازه کافی شناخته شده نیست؟ با توجه به گستردگی این دانش در تمام جنبه های زندگی اعم از هنر، فیلم، پزشکی، عبور و مرور، وغیره... آیا این دانش می تواند در محیطهای تربیتی به امر تعلیم و تربیت کمک کند؟ پژوهش حاضر بر آن است تا با مطالعه نظریات نشانه شناسان برجسته این

دانش ، به کابر دهای ان در تعلیم و تربیت پی ببرد . چون به نظر می رسد نشانه ها به عنوان مسئله می توانند برای دانش آموزان مطرح شود و معلم به هدایت و راهنمایی انها اقدام نماید .

۱-۳- اهمیت و ضرورت پژوهش

منظور از نشانه شناسی دانشی است که به بررسی کار کرد اجتماعی نشانه ها می پردازد . به عبارتی دیگر ، وقتی ما در جامعه انسانی زندگی می کنیم پیوسته از طریق زبان یعنی آنچه می گویم و آنچه می نویسیم از طریق رفتار فرهنگی مان یعنی آیین ها، پوشاک، شیوه های بیان فیزیکی (حرکات دست ، چشم ، ابرو و...) فضای شهری و همه و همه نشان می دهیم که ما موجودات نشانه سازی هستیم . یعنی چیزهای مختلفی را برای ابلاغ به دیگران تولید می کنیم . نشانه شناسی مواردی را مطالعه می کند که از این نشانه ها درست می شود و قرار است دائماً ایجاد ارتباط کند و چیزی ، پیامی و یا حسی را به دیگری نشان یا انتقال دهد اگر بخواهیم در یک جمله بگوئیم نشانه شناسی : به دنبال یافتن ساز و کارهای تولید و دریافت معنی از طریق نظام های نشانه ای است . در همه انسانها « نیاز به معنا » وجود دارد - فرهنگ رسانه ای شده ای که امروز در آن به سر می بریم ، واقعاً چیزی جز وسیله ای مدرن برای ارضاء این نیاز نیست . در دنیای معاصر رسانه ها با خود پیامهایی را منتقل می کنند که بوسیله حواس ۵ گانه انسانها قابل درک بوده و عمدتاً این پیام ها دارای لایه هایی نیز می باشند که در دید اول نمی توان به مفهوم اصلی سازنده پیام و رمز گذار و کانال ارتباطی و محیطی که در آن ، پیام معنا می شود را کشف کرد . لذا در این خصوص باید از روشهای نشانه شناختی استفاده نمود . (دانسی، ۱۳۸۷)

عمل انتقال پیام در محیطهای تربیتی بسیار رایج بلکه ضروری است بنا براین روشهای نشانه شناختی در آموزش و پرورش بسیار مفید است تحقیق حاضر تلاشی برای تحلیل نظریات نشانه شنا سان برجسته و نوین مانند فرناندو دو سوسور سویسی و چارلز پیرس امریکایی، و ژیل دلوز فرانسوی به منظور کشف راههای عملی و کار بردی در آموزش و پرورش مبتنی بر نشانه شناسی جهت استفاده مربیان و معلمان و دیگر دست اندر کاران امر تربیت می باشد . به عبارت

دیگر پژوهش حاضر سعی کرده است از بعد نظری گامی هر چند کوچک در جهت دانش افزایی بردارد که عمدتاً این کار از طریق تبیین نظریات نشانه شناسان برجسته و تبیین پارادایم های حاکم بر نشانه شناسی روی می دهد. و در بعد عملی ضرورت پژوهش، به تبیین کار برد های نشانه شناسی در محیط های تربیتی می پردازد و تلاشی است برای پاسخ گویی به این سوال که اصولاً نشانه شناسی چه کار بردی در تعلیم و تربیت دارد؟ در این زمینه تلاش می شود که کاربرد نشانه شناسی را در اموری همچون آموزش زبان اول و دوم، روش تدریس، نقش معلم و دانش آموز و نوع برنامه درسی تبیین شود.

متخصصان امر آموزش و پرورش در هر کشوری همیشه بدنبال روشها و فنونی هستند که بتواند هرچه بیشتر اهداف از پیش تعیین شده آموزش و پرورش را محقق نماید یا توسعه دهند. در کشور ما هم مدتی است که پرورشکاران و متخصصان و مسئولان آموزش و پرورش کم کم از روشهای قدیمی آموزشی و تربیتی فاصله گرفته و بدنبال روشهای نوین یادهی - یادگیری هستند. به عنوان نمونه در زمینه آموزش زبان انگلیسی با تغییر محتوای کتاب زبان انگلیسی پایه هفتم، به سمت روشهای آموزشی مشارکتی^۱ پیش میروند. یعنی در این روش دانش آموز فعال است و در واقع محور یادگیری است. رد پای این رویکرد را به روشنی در روش عملگرای جان دیویی مشاهده می کنیم و او که مدتی شاگرد پیرس بوده است به شدت تحت تاثیر وی قرار می گیرد و بی اغراق می توان او را از جمله نخستین مفسران نظریات پیرس به شمار آورد. بنا بر این نشانه شناسی نوین در این زمینه با توجه به نظریات فیلسوفانی چون پیرس، سوسور و دلوز بسیار پر فایده خواهد بود. نشانه شناسی در شکل نوین حدود یکصد سال است که پا به عرصه وجود نهاده است و به مطالعه رابطه بین نشانه ها و تصویر ذهنی ایجاد شده می پردازد. با این وجود در ایران هنوز تحقیقات زیادی در این زمینه انجام نشده و این علم چندان شناخته شده نیست. با توجه به اهمیت روز افزون علم نشانه شناسی در زندگی و گستردگی آن در تمام عرصه های زندگی اعم از ادبیات، نمایش، هنر، رسانه و... به نظر می رسد که تعلیم و تربیت نیز بیش از پیش به آن نیاز مند است. تا کنون در ایران افرادی که در زمینه نشانه شناسی کار کرده اند عمدتاً به تبیین نظریات بسنده کرده اند و یا اینکه به تحلیل نشانه شناسی در آثار هنری و ادبی و یا نمایش پرداخته اند.

---

^۱ Communicative language teaching

مثلاً (سجودی، ۱۳۸۳) در کتاب نشانه‌شناسی: نظریه و عمل به تبیین و نقد نظریه‌های نشانه‌شناسی پرداخته و همچنین آثار هنری و ادبی را تحلیل کرده است و در حوزه رسانه، هنر و ادبیات و خوشنویسی را مورد نقد و بررسی قرار داده است. و (حسین یزدی، ۱۳۸۷) تنها به بیان تاریخچه نشانه‌شناسی و تبیین نظریات نشانه‌شناسان نوین قناعت نموده است. و (انصاری، ۱۳۸۸) به تحلیل نشانه‌شناسی عناصر نمایش پرداخته است. و یا دیگران نیز که وارد عرصه نشانه‌شناسی شده‌اند اکثراً به معرفی نشانه‌شناسان نوین و تبیین و بازبینی آرای آنها پرداخته و مهمترین نکاتی را که را که بشکل منسجم از سوی آنها عنوان شده به بوته نقد کشیده‌اند. (صفوی، ۱۳۷۳)

این علم با تاکید بنیانگذارانی چون پیرس بر یادگیری عمل‌گرایانه و مبتنی بر تجربه، بسیار به رویکرد آموزشی که کم‌کم در ایران در حال شکل‌گیری است، نزدیک است لذا تحقیق حاضر قصد دارد با مطالعه و تحلیل نظریات فرناندو سو سوور و پیرس دست به استنتاج بزند و در زمینه مسائلی همچون روش تدریس، نقش معلم، نقش دانش‌آموز، محتوای آموزشی و نحوه ارزشیابی مطالبی ارائه دهد به این امید که بتواند مورد استفاده پرورشکاران بویژه در زمینه آموزش زبان قرار گیرد

۱-۴ روش پژوهش

انتخاب روش تحقیق بستگی به ماهیت موضوع، اهداف پژوهش و سؤال‌های مطرح شده در پژوهش دارد. تحقیق حاضر بر اساس اهداف آن، از نوع تحقیقات کیفی و بنیادی است.

محقق کیفی از الگوهای استنتاجی استفاده می‌کند که از لحاظ مفهوم بدین معنی است که جمع‌آوری داده‌ها بدون هیچ نظریه یا فرضیه‌ای از پیش تصور شده آغاز می‌شود. اما محقق تحت تأثیر زمینه‌های خود است و احتمالاً مقداری اطلاعات در مورد مسئله‌ی تحقیقی در دسترس او خواهد بود. (دلاور، ۱۳۸۴، ص ۲۲۴)

لازمه‌ی تحقیقات کیفی و شناسایی منابع مربوط به تحقیق و استخراج مطالب مورد نظر از این منابع است. ایجاد ارتباط میان مطالب و توصیف و تحلیل آنها و بحث و نتیجه‌گیری از اطلاعات جمع‌آوری شده است.

با توجه به اینکه تحلیل و پیش نیاز فرایند نقد و دلالت یابی و توصیف است، لذا روش تحقیق بکار گرفته شده در این پژوهش، روش تحلیلی - مفهومی است و آنچه در این تحقیق مورد نظر است تحلیل اسناد و مطالب است. تمام پژوهش های تحقیق و کم یا زیاد شامل استفاده و تحلیل اسناد هستند. (بلکستر و هیوز و تایت و ترجمه جمعی از مترجمان، ۱۳۸۵، ص ۲۲۲)

در این تحقیق با جمع آوری و پیدا کردن منابع گوناگون، آنها را به دقت مطالعه کرده و پارادایم های حاکم بر نشانه شناسی استنتاج و کاربردهای آن استخراج سپس نظریات سوسور، پیرس و دلوز را بررسی و از میان منابع فیش برداری کرده و سپس مورد تجزیه و تحلیل قرار می دهیم.

در این از منابع دسته دوم (کتابها و مقالات و پایان نامه هایی که به بررسی نشانه شناسی نوین پرداخته اند) استفاده شده است.

گردآوری اطلاعات به کمک فیش برداری از کتب مرتبط به نشانه شناسی و همچنین مقالات فارسی و مقالات لاتین و فصل نامه های علمی پژوهشی و تربیتی که در این باره است و صورت گرفته است.

تلخیص داده ها:

منظور از تلخیص داده ها انتخاب و تمرکز و تنظیم و تبدیل داده ها به صورت خلاصه تر است که جزئی از فرایند تحلیل داده هاست که به پالودن و زدودن اضافات موجود در داده ها می پردازد تا بتوان آنها را به نظم در آورد و سازمان داد و نتیجه گیری نهایی به عمل آورد (سرمد بازرگان و حجازی، ۱۳۸۵، ص ۲۰۷)

با عنایت به مطالب فوق در این پژوهش داده های جمع آوری شده با توجه به اهداف و سؤالات تحقیق دسته بندی و خلاصه و سازمان دهی می شوند.

عرضه داده ها:

منظور ظاهر ساختن مجموعه ای سازمان یافته از داده هاست که به کمک آنها بتوان نتیجه گیری به عمل آورد. (سرمد بازرگان و حجازی، ۱۳۸۵، ص ۲۰۹)